

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

The image shows the front cover of an antique book. The cover is decorated with a traditional marbled paper pattern, featuring a dense, organic design of dark brown and black veins swirling over a lighter, reddish-brown background. In the upper left corner, there is a rectangular title label with a decorative, scalloped border. The text on the label is printed in a classic serif font. The spine of the book, visible on the far left, is bound in a dark, textured material, likely leather or cloth.

Richardt & Becker.
Herregaarden
Frisenborg
i Jylland.
1851.

F. Kbh. del.

C. A. Rensels Forlag

En. Baerentzen & Co. lith. Inst.

FRISENBORG

i Jylland, forhen **Jernit**, opført 1693 – 1709.

FRISENBORG

i Jylland, forhen Jernit, opført 1693 – 1709.

S Udkanten af en Skov, dækket imod de skarpe Vinde fra Vest og Nord, ligger Frisenborg, noget over to Mile fra Aarhus i Hammel Sogn Gjern Herred. Dette Navn er nu saa bekendt her i Landet at næsten Alle have hørt tale om Stedet, og dog er dets Berømmelse kun ung, thi Frisenborg er en ny Gaard, som skylder een Mand sin anseelige Tilvæxt fra en ganske sædvanlig, nysoprettet Hovedgaard til Residens i Danmarks største Grevskab, hvilket erhvervedes ved hans Duelighed og Flid, indbefattende ikke mindre end henved otte Kvadratmile Land: saameget kunde man i det 17de Aarhundrede tilkjøbe sig i 40 Aar, uden andre Midler end de fleste velhavende Godsseiere havde i Hænde, men med en fast Villie, stor Forretningsdygtighed og Tillid til Forholdenes Udvikling, naar Lykken tillige vilde være gunstig.

Paa dette Sted stod tidligere en lille Bondeby ved Navn Jernit, bestaaende af 6 Gaarde og 1 Bol: Byen udgjorde et eget Sogn og var Anner til Hammel, men da det var for lidet til at have en egen Kirke, blev denne ifølge kongelig Befaling afbrudt 1558 og Sognefolkene beordrede at søge Hammel Kirke. I ældre Tider laae der i Byen en lille Herregaard, og Hr. Thyge Kalle til Jernit, Ridder, nævnes i det 15de Aarhundrede: hans Datter, Karen Kalle eller Kalf, blev gift med Erik Krag til Boldbjerg, der rimeligviis arvede Gaarden, som derefter blev fæstet bort, og Byen behøvedes henimod Slutningen af det 16de Aarhundrede blot af Bønder. Kongen, som ønskede den lille Herregaard Stadsgaard — nu Constantinsborg — ved Aarhus, Lykernes gamle Eiendom, tilbyttede sig denne med 4 Gaarde 2 Bol 4 Huse i Vormslev 2 Gaarde i Aabo 2 Gaarde i Koldt Sogn i Leming og 1 Gaard i Holm Sogn og By, alt i Ring Herred, endvidere 2 Gaarde i Framløv Herred, 1 Gaard i Binding Herred i Fyn og 2 Gaarde i Barre Herred i Skaane, ialt 1 Hovedgaard 14 Gaarde 3 Bol og 4 Huse, — tilbyttede sig dette Gods af Baldemar Parsberg 1583 for den forrige Præstegaard,

det forrige Degnebol og Kronens Ret i 2 Selveierbøndergaarde i Jernit, 5 Selveierbøndergaarde 1 Selveierbol og 2 Gaarde i Hammel Sogn og By, 1 Gaard i Badsted, 1 Selveierbondegaard og 1 Landbo eller Fæstegaard i Embdrup, 2 Selveierbøndergaarde og Herligheden i een Kirken tilhørende Gaard i Boldby Sogn og By alt i Gjern Herred, 2 Selveierbøndergaarde og 1 Landbo i Nerstærp — nu Frisendal — i Haurum Sogn samt Herligheden i en Kirken tilhørende Gaard i Haurum By, ialt 6 Landbogaarde 1 Bol, Kronens Ret i 12 jordegne eller Selveierbøndergaarde 1 jordeget Bol og 1 Kirkegaard i Gjern og Hovelbjerg Herreder; dertil Kronens Ret i 8 Acre paa Jernit Mark, hvilke tilhørte Hammel Kirke. Der tilstodes desuden Baldemar Parsberg Ret til at tilforhandle sig Eiendommen og Bønderrettigheden i det jordegne Gods af Bønderne, som den tilhørte, hvilket ellers kun forekommer undtagelsesviis i Kronens Mageskifter, men her var en Nødvendighed, da Baldemar Parsberg af dette Gods vilde oprette en Hovedgaard, hvortil Bevilling vel ikke udtrykkelig gaves, men antoges at følge af Udtrykkene i Skjødets. Hermed har han rimeligviis snart forenet det øvrige Gods i Jernit, som var i private Hænder, Kragernes eller Andres, derefter afbrudt den hele By og deraf oprettet Hovedgaarden Jernit, hvortil jeg første Gang finder ham nævnet 1594, da han blev Lehnsmænd paa Riberhuus; 1593 boede han endnu paa Bønderup — nu Verkenfeld, — hvori han havde faaet Bart med sin Frue 3de Lykke, — Datter af Hr. Jørgen Lykke til Overgaard. — Baldemar Parsberg var Lehnsmænd paa Riberhuus 1594–97, paa Skanderborg og Nakfær 1597–1604; siden havde han intet Lehn og døde paa Jernit 1607 eller 1608, hans Frue 1618. Efter Baldemar Parsbergs Død har vel hans Søn Jørgen faaet Gaarden; han faldt under Trediveaarstrigen i Bøhmen, hvorefter uidentviis hans Fætter, Oluf Parsberg til Hagsholm, kjøbte Jernit af hans Arvinger, thi rigtignok nævnes dennes Fader, Ghrf-

FRISENBORG

i Jylland, forhen Jernit, opført 1693 – 1709.

stoffer Parsberg, i Stamtafver oftere til Jernit, men dette er neppe rigtigt. Oluf Parsberg blev Ridder 1634 og Rigets Raad 1640, eiede foruden Jernit ogsaa Egefv, Palsstrup, Hagisholm, Tulsstrup og Lyngballegaard, opførte 1631–39 Hovedbygningen paa Palsstrup, bekostede 1633 en ny Hvalving over Choret i Trondhjems Domkirke, tilbyttede sig 1642 af Kongen de Hammel Kirke tilhørende Agre paa Hammel Mark, stod i Spidsen for det Gesandtstab, som 1643 fulgte Grev Baldemar Christian til Rusland, og var efterhaanden Befalingsmand paa Drum, Dronningborg, Bergenhuus, Trondhjem, Bahus, Standerborg og Westervigkloster; 1660 var han den første danske Commissair ved Fredsunderhandlingen med Sverrig, nød bestandigen stor Anseelse og døde 1661 til stor Sorg for Adelen, der ved hans Indskydelse havde haabet at opnaae gunstligere Vilkaar, end der blev den til Deel ved Regjeringsforandringen; hans Frue var Karen Kruse til Tulsstrup, som døde tre Uger før Manden. — Af deres Sønner nævnes rigtignok Christoffer Parsberg — som siden blev Greve, Vicekansler og Geheimeraad og var i stor Yndest hos Christian den Femte, — til Jernit, men overdrog uden Tvivl ved det endelige Skifte sin Andeel til sin Søster, Anna Catharina Parsberg, der var gift med Otto Bogviss til Salto, Lehnsmænd paa Frederiksborg, under Krigen med Sverrig General-Krigscommissarius i Danmark, siden Geheimeraad, Medlem af Krigscollegiet, Justitiarius i Høiesteret og hvid Ridder. Krigen ødelagde ham som saamange Andre og nødte ham til i Aaret 1665 at sælge sine tre Hovedgaarde Jernit, Lyngballegaard og Tulsstrup til Mogens Friis til Farskov.

Mogens Friis er fød 1623 paa Skumstrup — nu Wilhelmshborg — og eneste Søn af Niels Friis til Farskov og Skumstrup, i dennes første Ægteskab med Dorte Gyldenstjerne fra Biersgaard i Skaane. Faderen var en meget velhavende Mand, og benyttede sin Formue, som han tildeels skiftede sin Frue, til at forsøge Godsset i Ring Herred til Skumstrup og i Sabro og Galtens Herreder til Farskov; efter Fru Dorte Gyldenstjernes Død 1634 fik Sønnen ved Skiftet 1636 sig udlagt meget af det saaledes erhvervede Gods og forsøgte dette snart betydeligt, især efterat han 1652 var bleven gift med Christian den Fjerdes bekyndte Kantfvers Christen Tomesen Sehesteds, Datter Anna og dennes Fader var død i Aaret 1657, hvorved han synes at have faaet endeel Penge imellem Hænder, da han endnu i samme Aar købte en stor Mængde Gods til Skumstrup. — Ved Freden 1661 med Sverrig, da Bornholm skulde løskjøbes fra Sverrig med 8000 Tdr. Hart-

korn i Skaane, var Mogens Friis iblandt de danske Adelsmænd, som afskøde deres derværende Besiddelser imod andre i Danmark; han fik da 3 Møller, 69 Gaarde, Halvgaarde og Bol samt 100 Huse i Galtens, Hovelberg, Ring Herreder, Sønder Herred Dyrø, Skodborg Herred, Belling og Skjern Birk, med Ret til af de gamle, for længe siden nedlagte Hovedgaarde Torup — nu Frisenvold — og Bornstrup — nu Friisholt — at indrette frie Sædegaarde, Birketret til Torup og Skumstrup, samt jus patronatus til 10 Kirker; endvidere affjøbte han samme Aar Henrik Thott til Voltinggaard endeel Gods i Sønder- og Møls Herreder samt i Hovelbjerg Herred, — hvilket denne havde faaet paa samme Vilkaar, med Ret til at oprette en fri Sædegaard af Østergaard, — 1662 Otto Bogviss Hagsholm med tilliggende Gods; 1663 købte han af Kongen Palsstrup med underliggende Gods, der var meget betydeligt, 1664 af Creditorerne efter Fruen Elisabeth Augusta — Christian den Fjerdes Datter — Boller Gaard og Gods, 1665 af Otto Bogviss, som alt fortalt, Jernit, Lyngballegaard og Tulsstrup, 1666 af Kongen en stor Mængde Gods i Sabro, Galtens, Lysgaard og Hatting Herreder med Birketret til Farskov og Hagsholm og jura patronatus til 13 Kirker, 1668 af Hans von Meulengracht en stor Deel Gods i Framløv, Sønder Hald, Hasle og Ring Herreder, — foruden en Mængde mindre Handeler i samme Periode, hvorved han efterhaanden afrundede det Hele; endelig 1673 og følgende Aar Møgelshøj med tilliggende Gods i Bjerger Herred, samt en Mængde Strøgsods sammesteds; for at skaffe sig Midler til at udføre disse storartede Planer havde han omtrent 1662 solgt Skumstrup, Mosgaard og Østergaard i Ring Herred til Wilhelm Marselis, hvorom der er talt under Mosgaard.

Mogens Friis blev temmelig tidligt ansat i Cancelliet, blev senere Kongens Secretair og derefter Rentemester; 1652 var han forlehnet med Helsingeland i Nordlandene og fik 1656 Lønsberg Provsti. Ved Souverainitetens Indførelse sluttede han sig strax til den nye Regjeringsform og Lønnen udeblev ikke: de uhyre Godser, han tilkjøbte sig fra Kronen, kunde han med sine Midler neppe have erhvervet, naar man ikke havde vist ham baade Tillid og Raade, navnlig med Hensyn til Kjøbesummernes Udbetaling: høiere Rang og Stilling satte han dengang derimod ikke Priis paa, i det Mindste var han ved Frederik den Tredies Død Aar 1670 endnu kun Rentemester og bar Titel af Kammerraad. Christian den Femte forfremmede ham til hvid Ridder 1671, til Geheimeraad, Skatmester, Assessor i Collegio Status og Høiesteret samt Stiftsbefalingsmand over Aarhus Stift og Amtmand over Havreballe-

FRISENBORG

i Jylland, forhen Jernit, opført 1693 – 1709.

gaard, Kalls og Stjernholms Amter; 1671 gjorde Kongen ham til Greve og oprettede 1672 af nogle af hans Godser — nemlig Jernit, Tullstrup, Lyngballegaard, Hagsholm og Østergaard — et Grevskab, under hvilket senere, navnlig 1688, Hoved- og Avlsgaardene Terp eller Frisendal, Enslevgaard og Norringgaard bevilligedes indrettede, samt dertil 1698 for Betaling tilstaaet 252 Tdr. Frihedshartkorn foruden Grevskabets 300 Tdr., hvis Afgiftsfrihed de almindelige Privilegier hjemlede: dog opførtes der aldrig Bygninger paa Norringgaard og Enslevgaard, hvis Jorder endnu drives af Bønder, ligesom den gamle Hovedgaard Hagsholm, hvorimod Østergaard i senere Tid er bleven forsynet med Bygninger og Frisenvolds Jorder alt tidligen sloges sammen med Terps eller Nærterps. — Torup oprettede Kongen ligeledes 1672 under Navn af Frisenvold til et Baroni for Grev Friis, hvis Enke, Grevinde Anna Maria Dffenberg, dog senere folgte det. Farstov, Voller og Møggelkær forbleve udenfor Grevskabet, der ved Erectionen bestod af følgende Dele:

1. Hovedgaarde.

a. Jernit, bestaaende af de nedlagte Byer Jernit og Emdrup, Hartkorn efter Matr. af 1684	56 Tdr. 1 Sk. 1 Fdk. 1 Alb.
Skovskjyd	4 - 3 - - - 1 -
b. Lyngballegaard	17 - 6 - 2 - 1 -
c. Norringgaard, strax efter indrettet af nedlagte Jorder fra Norring By	22 - - - 3 - 1 -
d. Tullstrup	33 - - - 1 - - -
Skovskjyd	- - 7 - - - 1 -
Møllekjyd	- - 6 - 1 - 1½ -
e. Terp eller Frisendal, strax efter oprettet af de nedlagte Byer Nær og Terp	31 - 5 - 1 - 1 -
Skovskjyd	- - 4 - 3 - 2½ -
f. Hagsholm	41 - 5 - 2 - 2½ -
Skovskjyd	- - 3 - - - 2½ -
g. Østergaard og Enslev	48 - 1 - - - 1 -
Skovskjyd	- - 4 - 1 - - -

Summa Hovedgaarde Ager og Engs Hartkorn 250 Tdr. 5 Skpr. 1½ Alb., Skovskjyd 6 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdk. 1 Alb., Møllekjyd 6 Skpr. 1 Fdk. 1½ Alb.

2. Tiender.

- a. Kongetiender 65 Tdr. 7 Skpr. Hartkorn.
- b. Kirketiender 512 - 3½ - Hartkorn, hvoraf 500 Tdr. var frit; Soggenes Antal var 23, hvoraf Grevskabet eiede Kirkerne med jus patronatus og Tiende, Kongetienden havde af 4 Sogne; den Kirke tilhørende Jord udgjorde 73 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdk. 1 Alb. Hartkorn, hvoraf 62 Tdr. 1 Fdk. 1 Alb. var frit.

3. Bøndergods.

- a. Ager og Engs Hartkorn . . . . . 2123 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdk. 2½ Alb.
- b. Skovskjyd . . . . . 34 - - - - 1 -
- c. Møllekjyd . . . . . 25 - 5 - 3 - ½ -

Summa 2183 Tdr. 5 Skpr. 2 Fdk. 1 Alb.
Hartkorn efter Matrifelen af 1684.

Bøndergodset laae i 24 Sogne i Gjern, Sabro, Framløv, Bester Liisbjerg, Hovelbjerg, Sønderlyng og Medelsom Herreder; deraf var efter Grevernes Privilegier 300 Tdr. Hartkorn, efter Privilegium af 1688 paa Grev Christian Friis's Livstid 200 Tdr. Hartkorn og efter Privilegium af 1698 252 Tdr. Hartkorn — ialt 752 Tdr. Hartkorn — frit for alle kongelige Skatter og Afgifter; det samlede Hartkorn af alle Slags udgjorde 3098 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdk., hvoraf efter 1698 ikke mindre end 1573 Tdr. 4 Skpr. vare befriede for alle kongelige Skatter og Afgifter, hvilke Bønderne svarede til Greven, men denne ifølge erholdt — for en stor Deel kjøbt — Privilegium beholdt selv.

Jernit eller Frisenborg udgjorde isvrigt kun en ringe Deel af dette anselige Gods, nemlig Hovedgaardstaxt 36 Tdr. Hartkorn efter Matrifelen af 1664 med Skov til 67 Svins Olden; dertil 13 Gaarde 5 Huse i Hammel Sogn og By, hvilke Gaarde vare satte eens i Hartkorn og hver svarede 1 Td. 2 Skpr. Rug, 3 Tdr. Byg i Gjesteri, 3 Tdr. Havre, 2 Pund Smør, 1 Sviin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 2 Snesse Eg, 3 Mark Gjestepenge, 3 f. Ledingspenge, 29 f. Arbejdspenge, hvilket udgjorde 12 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn, Rug og Byg, efter samme Matrifel af 1664; Emdrup By 6 Gaarde 4 Huse med Skov til 80 Svins Olden, hver Gaard svarede 10 Tdr. 1 Sk. 3 Fdk. 1 Alb. Korn, Rug og Byg, Pøt Mølle 20 Tdr. Meel og 8 Tdr. Byg, Fugelsfang 1 Bol 3 Tdr. Byg; 13 Gaarde 8 Huse i Boldby Sogn og By,

FRISENBORG

i Jylland, forhen Jernit, opført 1693 – 1709.

hvoraf hver Gaard svarede 8 Tdr. 4 Skpr. 1½ Alb. Korn, Byg og Rug, af en Kirkejord 3 Tdr. 1 Sk. 2 Alb. Byg, udgjør ialt 1 Mølle 32 Gaarde 1 Bol 17 Huse, hvoraf svarede 454 Tdr. Korn, Rug og Byg, samt 20 Tdr. Meel. Dertil jus patronatus med Kirke- og Kongetiende af Hammel og Boldby Sogne samt Kongetienden af Søsten Sogn, hvilke Tiender svarede ialt 74 Tdr. 5 Skpr. Korn, Rug og Byg. — Med Bøndergodset var der foregaaet en del Forandringer siden Kongen overdrog det til Baldemar Parsberg, idet alle Selveierbøndernes Ret i Gaardene var indkjøbt, og disse derefter satte i Hartkorn, ligemeget for hver Gaard, hvorved Afgiften blev noget — skjøndt ikke meget — højere end den, de som jordeget Gods havde svaret til Kronen.

Grev Mogens Friis døde 1675, hvorefter hans Enke tiltraadte Grevskabets Bestyrelse i Sønnens, Grev Niels Friis's, Mindreaarighed og, som vi allerede have omtalt, 1683 folgte Friherstabet Frisendal for 100,000 Rdl. til Kongen, der quitterede disse Penge i sit Tilgodehavende hos den afdøde Greve og tillige forundte dennes Søn, Grev Niels Friis, de omtalte tvende Skattebenaadninger; den første af disse af 10de Juni 1688 paa 200 Tdr. Hartkorn skattefrit for Grevens og eventuelle Søns Livstid, har formodentlig været en Brudegave til Niels Friis's Formaling med den altformaaende Storkantfær Grev Conrad Reventlovs Datter, Christine Sophie, den sidste, af 28de Juni 1698 paa 252 Tdr. 1 Fdk. 1½ Alb. Hartkorn, kjøbtes for 4000 Rdl. i Kroner og skulde gjælde til evige Tider. — Grev Niels Friis blev hvid Ridder, Kammerherre og Stiftamtmand i Viborg; han begyndte 1693 paa Opførelsen af den nuværende Hovedbygning paa Frisenborg, blev brugt i flere Gesandtskabsrejser og døde paa en saadan i Haag 1699, kun 35 Aar gammel. Hans Enke, som allerede under Holsteinborg er omtalt som en meget begavet Dame, bestyrede med Klogskab i Sønnens Mindreaarighed dennes store Eiendomme indtil Aaret 1703, da Grevskabet med en Gjæld af 120,000 Rdl. overdroges ham, efterat Moderen i Aaret 1700 havde giftet sig igjen med Ulrik Adolph Holstein, siden Greve til Holsteinborg; hun beholdt sin Livstid Afbenyttelsen af Boller og Møgelkær og døde 1757.

Grev Christian Friis fuldførte 1709 den nuværende Hovedbygning paa Frisenborg; 1736 lod han optage en Jordebog over Grevskabet, som indeholder en Sammenstilling imellem Afgifterne ved Creationen og i det sidstnævnte Aar: de vare usforandrede paa nogle Nedsættelser nær, men betaltes — med Undtagelse af en ringe Deel — med Penge efter de for Aaret 1735 gjeldende Kornpriser, der vare meget lave, nemlig 1 Td. Rug 1 Rdl. 3 Mk., 1 Td.

Byg 1 Rdl., 1 Td. Havre 4 Mk., 1 Fdg. Smør 3 Rdl. 4 Mk. 8 sk., 1 Faar 2 Mk. 8 sk., 1 Lam 1 Mk. 8 sk., 1 Gaas 12 sk., 1 Høne 6 sk. Grevskabets Jordebogskindtægter udgjorde 1736: a) Forpagtningsafgift af Hovedgaardene med tilliggende Tiender 4000 Rdl. b) Landgildepeng 4618 Rdl. 3 Mk. 12 sk., 34½ Tdr. Smør, 770 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdk. Havre, 231 Tdr. 2 Skpr. Rug, 328 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdk. Byg, 76 Tdr. 2 Skpr. Meel, 2 Skpd. Gryn, 31 Sviin, 80 Lam, 101 Gæs, 2 Lar.

Grev Christian Friis blev Geheimeraad, Generallieutenant, Kammerherre, Ridder af Elephanten og l'Union; han døde som sidste Mand af sin Slægt 1763 og bestemte 1760 i sit Testament at Boller og Møgelkær herefter skulde høre til Grevskabet Frisenborg og tjene til Enkesæde for Mand eller Kvinde, dog uden at disse maatte befatte sig med Bestyrelsen, hvorimod de aarlig af Gaardenes Indtægter skulde nyde 3000 Rdl. foruden fri Ildbrand, Bildt og Fisseri. — Efter hans Død tilfaldt Grevskabet hans ældste Datter, Grevinde Christine Sophie Friis, der døde barnløs 1787 og var gift med Geheimeraad, General og Overkammerherre Grev Erhard Vedel-Friis, som døde 1786; derefter hendes Søster Elisabeth Sophie, Dame de l'Union, bekendt for sin Lidenkab for Spil, der havde været gift med den 1778 afdøde Geheimeraad Desmercières, Ridder af Elephanten, en uægte Søn af den første Grev Gyldensteen: hun havde i Medgift faaet Jarstov med 408 Tdr. Hartkorn, tareret for 31,000 Rdl. Efter Grevindens barnløse Død i Aaret 1799 arvede den tredje Søsters, Birthe Christines, Datter, Sophie Magdalene Gram, Grevskabet, som hun afstod til sin ældste Søn, Baron Frederik Carl Krag-Juel-Vind, Friherre til Juellinge, Kammerherre, Stiftamtmand og hvid Ridder, som derefter optog Navnet Friis, hvormed hans Efterkommere siden kaldes: Moderen boede paa Boller til sin Død i Aaret 1810. — Ifølge kongelig Bevilling afhændedes 1802 Kollerup Hovedgaard i Veile Amt, Drmslev og Kold Kirker med Tiender og Kirkejord samt noget Strøgods, 494 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdk. Hartkorn af alle Slags, imod at Sobygaard og Gods med Tvillum og Laasby Kirker og Kirketiender, ialt 299 Tdr. Hartkorn af alle Slags, indlemmedes i Grevskabet; 1803 afhændedes Tamdrup Kirke med noget Bøndergods hvorimod Søby, Sporup, Skorup og Gjern Kirker tilligemed noget Bøndergods lagdes til Grevskabet. Grev Friis bestemte i sit Testament at den paa Juellinge og Vedelslund hvilende Gjæld skulde overføres paa Grevskabet og Vedelslund tilfaldt hans yngste Søn, Grevskabet med al Gjelden den ældste, med mindre han foretrak Baroniet Juellinge, som ellers skulde komme

FRISENBORG

i Jylland, forhen Jernit, opført 1693 – 1709.

til den anden Søn; Grevskabet var ved flet Bestyrelse i langsommelig Tid og ved en meget betydelig Gjeld blevet forringet saa meget at den ældste Søn, Kammerherre Grev Jens Christian Krag=Juel=Wind=Friis, betænkte sig længe paa at modtage det fremfor det lille Baroni Juellinge, dog bestemte han sig tilsidst for Grevskabet, hvilket han ved en mænsterværdig Bestyrelse ved Orden og Omhyggelighed bragte i en ypperlig Stand og afbetalte største Delen af Gjelden: selv er han noksom bekendt som een af Landets dygtigste Godsseiere, der navnlig har bragt sine Hovedgaarde og Skove i en fortrinlig Cultur og tilplantet mange tusende Lønder Land, som tidligere laae ubyrkede, med Naaletræer, der nu staae i frodig Væxt; 1848 astraadte han Grevskabet til sin eneste Søn, Kammerherre Grev Emil Friis, forbeholdende sig selv for Livstid Boller og Møgelshjør.

Grevskabet Frisenborg med Hovedgaardene Frisenborg, Søbygaard, Østersgaard, Frisendal, Lyngballegaard, Faurstov, Boller og Møgelshjør, samt de nedlagte nu til Bønder bortfæstede Hovedgaarde Hagsholm, Genslevgaard og Norringgaard, optager et Areal af omtrent 8 Quadratkilometer med 4606 Tdr. Ager og Eng, Skov og Møllefyld Hartkorn efter den gamle og 5817 Tdr. efter den nye Matrikel; dertil 34 Kirker med matriculeret Konge- og Kirketiende 1022 Tdr. Hartkorn, Skovene udgjøre 10,920 Tdr. Land. Høvet er afskaffet paa hele Grevskabet. Af Godset ligger omtrent Iigemeget i Viborg, Veile og Aarhus Amter, i Skanderborg Amt derimod kun halvt saameget som i hvert af de tre andre Amter.

Det oprindelige Grevskabs Hartkorn og Indtægter, sammenlignede for Aarene 1850 og 1736, vise følgende Resultat efter den nye Matrikel:

I. Frisenborg Administration.

Hartkorn af alle Slags 1773 Tdr. 2 Skpr. 1½ Alb.

1. Hovedgaarde.

- a. Frisenborg Hovedgaardstart 78 Tdr. 1 Fdk.
2 Alb., Afbyggere paa Gaardens Grund
14 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdk. 2 Alb., Skov

- og Møllefyld 7 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdk. 1
Alb., tilsammen . . . . . 100 Tdr. 3 Sk. 2 Fdk. 2 Alb.
b. Lyngballegaard Hovedgaardstart 28 Tdr. 5
Skpr. 2 Fdk. 2½ Alb., Afbyggere paa
Gaardens Grund 3 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdk.
2½ Alb., Skovfyld 5 Skpr. 2 Fdk. 2
Alb., tilsammen . . . . . 33 Tdr. 3 Sk. 2 Fdk. 1½ Alb.
c. Norringgaard, siden 1762 bortfæstet til Bønder
for 10 Rdl. pr. Td. Hartkorn . . . . 35 - 5 - 2 - 1½ -

Summa Hovedgaarde Ager og Eng Hartkorn 161 Tdr. 2 Sk. 2 Fdk. 2 Alb.
Skov og Møllefyld 8 - 2 - 1 - -

2. Tiender.

- a. Køngetiender matr. for . . . . . 155 Tdr. 1 Sk. 2 Fdk. Hartkorn.
b. Kirketiender . . . . . 167 - 4 - 2 - -

Summa matriculerede Tiender 322 Tdr. 6 Sk. Hartkorn, hvoraf
167 Tdr. 4½ Sk. privilegeret Hartkorn.

3. Bøndergods.

- a. Ufrit Ager og Eng Hartkorn . . . 1259 Tdr. 2 Skpr. 2 Fdk. 1 Alb.
b. Ufrit Skov og Møllefyld . . . . . 21 - 5 - 2 - 2 -

Godset ligger vel arronderet i Gjærn, Sabro og Framløv Herreder i Hammel, Boldby, Lading, Faldby, Bitten, Halum, Skivholme og Borup Sogne; Høvet svares i Hammel Sogn af en Gaard paa 4 Tdr. Hartkorn med 21 Rbd., i Boldby Sogn af en Gaard paa 4—5 Tdr. Hartkorn med 26 Rbd. 3 Mk., i Lading Sogn af en Gaard paa 4 Tdr. Hartkorn 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg, i Faldby og Bitten Sogne af en Gaard paa 5—6 Tdr. Hartkorn 21 Rbd., i Halum og Skivholme Sogne gjøres tildeels endnu Høvet, Borup Sogn høvetfrit uden Afgift.

Under denne Administration hører endnu Faurstov med 475 Tdr. Hartkorn, men vedkommer os ikke her, da det ikke hører under det oprindelige Grevskab.

FRISENBORG

i Jylland, forhen Jernit, opført 1693 – 1709.

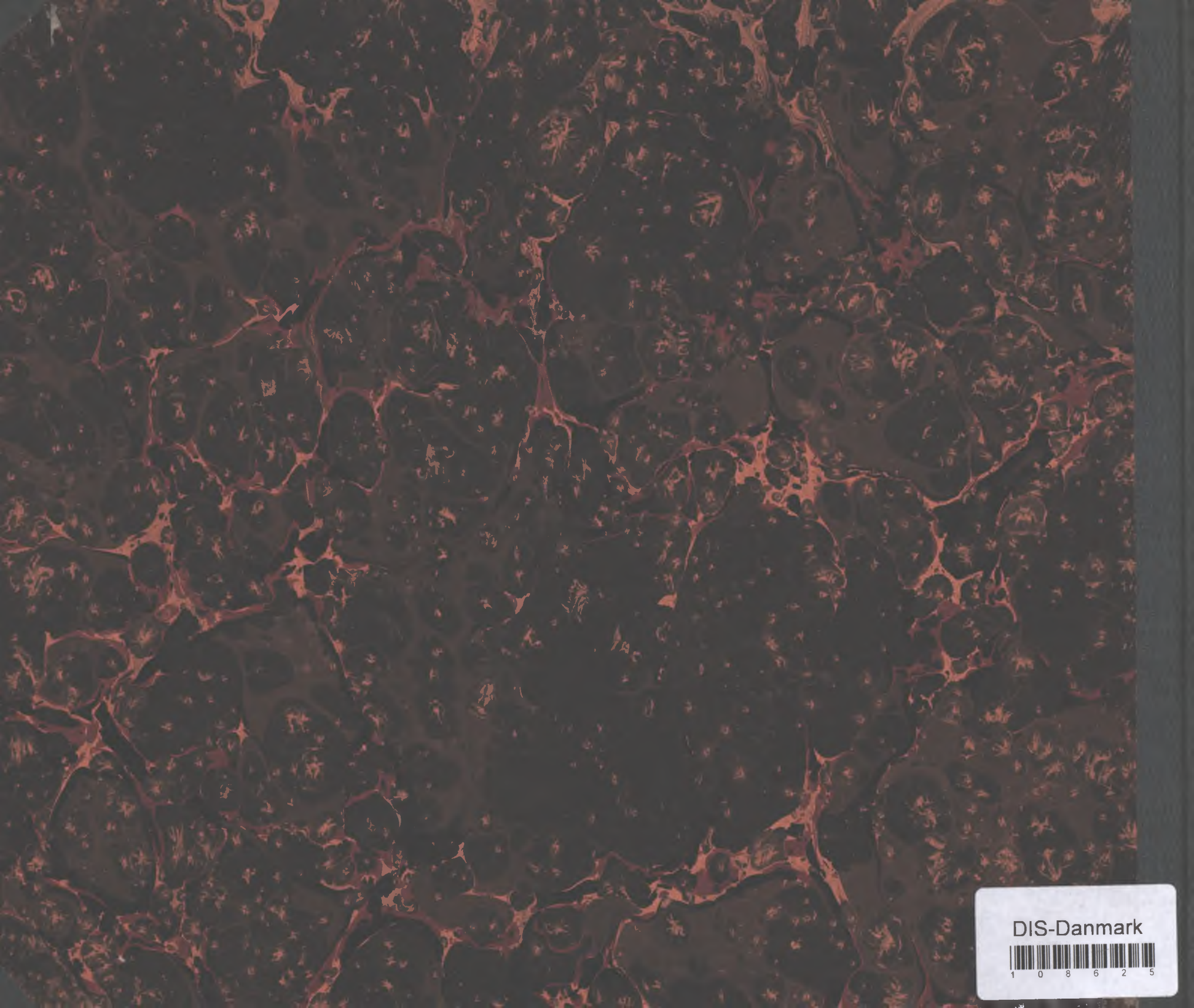
II. Hagsholms Administration.

Hartorn af alle Slags 1909 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdt. 2½ Alb.

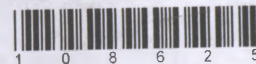
1. Hovedgaardstarker af Østergaard, Frisenvold, Tulsstrup, Ensløvgaard og Hagsholm, af hvilke de tvende sidste ere bortfæstede til Bønder, Tulsstrup er underlagt Frisendal, frit Ager og Engs Hartorn . . . . . 166 Tdr. 5 Sk. 1 Fdt. ¼ Alb.
  2. Tiender. a) Kongetiender 53 Tdr. 3 Sk. b) Kirketiender 204 Td. 1 Sk., tilsammen . 257 - 4 - - - -
  3. Bøndergods. a) Ager og Engs Hartorn 1435 Td. 2 Sk. 3 Fdt. 2½ Alb. b) Skov og Møllestyld 50 Tdr. 1 Sk. 1 Fdt. 1½ Alb., tilsammen . . . . . 1485 - 4 - 1 - 1½ -
- Det hele Hartornsbeløb efter den nye Matrikel bliver saaledes . . . . . 3682 Td. 7 Sk. 1 Fdt. 2½ Alb.

Landgilden udgjorde 1850: 8685 Rbd. 5 Mk. 12 s. 211 Tdr. Rug 442 Tdr. 5 Skpr. Byg 445 Tdr. 5 Skpr. Havre 214 Lam 280 Gjæs 720 Høns 360 Snefe Æg; Landgilden for 1736 udgjør, reduceret i Penge efter Tarten af 1736 6483 Rdl. 1 Mk. 12 s., og, hvorvel Afgiften nominelt er betydelig højere 1850, har der i Virkelighed funden en betydelig Nedsættelse Sted, i det Afgiften af 1736 dengang udgjorde 6483¼ Tdr. Byg, Afgiften af 1850 efter nuværende Priser vil udgjøre 12,465 Rbd. eller 4155 Tdr. Byg, saa at Afgiften 1736 var 1½ Gange saa stor som 1850, uagtet den stigende Cultur har bragt i det Mindste 5—6 Gange saa stor Agerøde i Bondens Lade; Indfæstningen var 1850 2—300 Rbd. pr. Gaard, kun yderst sjældent og af store Gaarde mere; for 200 Aar siden var Indfæstningen 70—100 Rdl. Species pr. Gaard. Hovertspengene paa Grevskabet udgjorde 1850: 3677 Rbd.

DIS-Danmark

1 0 8 6 2 5